

Az egyházi élet új útjai.

Az egyház nem halad. Az egyház csak a hagyományokból táplálkozik. Az egyházban nem lehet látni semmi magasabb lendületet, semmi olyan törekvést és irányzatot, ami a mai kor kívánalmaihoz való törekvést mutatná. Hová lett az a régi jelmondat: „Ecclesiam semper reformare debet?” Az egyház eme változatlanságával és ósdi szellemével olyanná lett, mint az állott tó vize, amely ahelyett, hogy az életet táplálná, a halál mérgének a forrásává lett. A katolicizmusnak dogmatikailag is biztosított változhatatlansága átragadt a protestantizmusra is. Így a kereszténység, mely a Mester szavai szerint „lélek és élet”, a külső egyházi formák rabbilincsei között az elsorvadásra van ítélve. Ilyen helyzetben nem lehet csodálkozni azon, hogy országok és népek a kereszténység ellen lázongnak, s egyik helyen a vallástalanság karjaiba dobják magukat, másik helyen pedig a régi pogány isteneket igyekeznek halottaikból feltámasztani.

Ilyen vádak és panaszok nap-nap után hangzanak el közöttünk is. És pedig nem is a vallástalan, hanem akárhányszor éppen a legvallásosabb emberek ajkairól. Azoknak a nemesen szárnyaló és eszményileg gondolkozó embereknek az ajkairól, akik szent elégedetlenségükben egy pillanatra szeretnék idevarázsolni az istenországát, akik az emberi gyarlóságokban s a világ bűnében az evangelium tehetetlenségét keresik és látják; akik úgy gondolkoznak, hogy a kereszténység kétezer éven keresztül, ha nem tudta ezt a világot megváltani, akkor a második kétezer éven keresztül sem fogja ezt a célját elérni.

Távol legyen tőlünk, hogy ezt a szent elégedetlenséget kárhoztassuk. Ez akárhányszor buzdításul szolgál a szebb és jobb jövő kialakításában. A keresztény egyházaknak sem árt, ha olykor-olykor egy-egy intelmet kapnak hivatásuk betöltésére. Mert — valljuk meg őszintén, hogy mindenikben van hajlandóság abban tetsze-

legni, hogy a keresztény igazságok csúcspontjára eljutott; mindezenekben van hajlandóság arra, hogy csak magát tartsa egyedül üdvözítőnek és mindenikben van hajlandóság arra, hogy a lelki élet szolgálata helyett a világi hatalom és gazdagság felé kacsintgasson. Szóval a keresztény egyházak is rászolgáltak a kritikára. Ezért a jogos kritika ítélete alól kivonni a keresztény egyházakat egyáltalában nem akarjuk. Ezek is emberi intézmények s rajtuk is az emberi gyarlóság és fogyatkozás lépten-nyomon tapasztalható.

Azonban ovakodnuk kell a tulzott igényektől. Lehetetlent ok nélkül várunk az egyházaktól, éppen ugy, mint más emberi intézményektől. A csodák ideje lejárt. Minden az élet természetes törvényei szerint halad előre. A képzelődés nem valóság. A legszárnyalóbb eszményeink hajótörést szenvednek a való élet szirtjein. Eszmény és valóság két külön világ. Mégis, bár az élet nem a mi eszményeink szerint igazodik, ez az élet sivatag pusztasággá lenne az eszmények nélkül. Az eszmények világitó lámpások, amelyek a célt mutatják, mely felé haladunk. De a való élet soha sem fedi az eszményeket. A való élet csak út az eszmények felé. Ut, amely kövekkel és tövisekkel van kirakva, melyet vér és verejték öntöz. De az utat és a célt összetévesztenünk nem szabad. Az ilyen összezavarodásból szarmazik a legtöbb igazságtalanság. A gyümölcs is csak idővel és fokozatosan érik meg. Oktalanság volna idő előtt érett gyümölcsökért mászni a fára, vagy kárhozattani a fát, hogy miért nem érlelte meg gyümölcsseit. A keresztény egyházak ellen való panaszoknak egy jó nagy része abból a türelmetlenségből szarmazik, amely a magvetés és az aratás közötti időt bevárni nem tudja, vagy nem akarja.

Hiszen vannak hibák, mulasztások és tévedések az egyházakban, amint ezt már egy alkalommal kifejtettük.¹ Azonban a fogyatkozások nem arra intenek, hogy érettük az intézményeket eldobjuk, hanem inkább arra, hogy azokat kiküszöböljük. De a hibák mellett lehetetlen az élet, a fejlődés és haladás jeleit is meg nem látnunk a keresztény egyházakban. Igaz, hogy mint minden növekedés, ugy az egyházi élet fejlődése is lassu menetű. Ki látja a fák évenkénti növekedését? De azért minden napon valamely gyarapodást vesznek, amelynek eredménye csak évek múltán lesz nyilvánvaló. Az egyházak átalakulása, fejlődése pedig akárhány-

¹ L. „Istenországa és a ker. egyházak“ Ker. Magv.. LXI. k. 13. Lap.

szor csak évszázadok után lesz láthatóvá. A reformok nem egy embernek, nem is egy korszaknak a munkái, hanem évszázados előkészítésnek a gyümölcsei. Szervét, Husz, Wald és Wilklif is rendelkeztek reformátori tehetségekkel, de az ő korukban még nem jött volt el az „idő teljessége“. Ellenben Luther már leszedhette az érett gyümölcsöt.

A reformáció ma is folyik. Nincsen egyetlen keresztény egyház, amely láthatatlanul ne haladna előre és ne keresné a régiék helyett azokat az új utakat, amelyeken célja felé haladhat. Vajjon azok-e ma a keresztény egyházak, amelyek csak ezelőtt száz évvel is voltak? Vajjon azokon az úton járnak-e ma, amelyeken akkor jártak? Hiszen csak az utóbbi emberöltő alatt is egészen megváltozott arculatjuk. Régen a hivatalos egyház volt minden, amely a zsinatok tartásában, a törvényhozásban, a hitcikk alkotásában és az istentiszteletek tartásában élte ki magát. Ma a hivatalos egyház kebelén belül különböző társadalmi egyesületek élnek és működnek, amelyek élénkebbek, mozgékonyabbak s mindenk fölötte gyakorlatiasabbak, mint a hivatalos egyház. Ahol a hivatalos egyház meg nem jelenhetik, ott ezek a különböző egyesületek végzik a maguk munkáját. Ugy lehet képzelni ezeket az egyesületeket, mint az ágakat, leveleket és lombokat a fa törzsén, amelyeken át levegő és napsugár árad a fába. Az élet és szükség teremtette ezeket az egyesületeket, amelyeken keresztül ezrek meg ezrek vesznek részt az istenország munkálásában. Átvaluk a halott egyházi formák életre ébrednek, a hitcikk élő cselekedetté változnak, az elmélet gyakorlattá, s a hétköznapi üneppé lesz. Ott, ahol régen terméketlen pusztaság volt, általuk élet, mozgás és eleveenség támad. Új utak ezek, amelyeken haladva közelíthetünk istenország felé.

Azonban veszély is sok van ezekben a napról-napra szaporodó egyesületekben. Az egyik veszély az, ha szülőanyjuk ellen fordulnak. Ha a maguk ujszerűségében elbizakodva, a hivatalos egyházat egy kivénült és divatból kiment intézménynek tekintik, amelynek napjai meg vannak számlálva. Ez a könnyelműség súlyos veszedelmet rejt magában. Könnyen beteljesedik itt is a régi római meséjének a tanulsága, amely szerint, ha a test egyes részei egymás ellen lázadoznak, a végén az egész test életét veszély fenyegeti. Addig van létjogosultsága ezeknek az egyesületeknek, amíg a közös anyának szolgálni tudnak, amíg annak szent céljait

előmozdítani tudják és akarják, amíg a vér felfrissítésére és a vérkeringés előmozdítására szolgálnak.

A másik veszély abban rejlik, ha magukat minden áron nagykorusítani akarják s illetéktelenül olyan dolgokba avatkoznak, amelyek nem tartoznak hatáskörükbe. Amikor a rész az egész munkáját akarja elvégezni, amikor a sziv a fej helyett is gondolkozni szeretne. Nincsen rosszabb, mint az egyoldalúság, akár a sötét, akár a megvilágított oldalát nézve az életnek, a dolgoknak és eseményeknek. A világ nem csupán napsugárból s nem is csupán felhőkből áll. Világosság és sötétség, jó és rossz, erény és bűn együttesen alkotják az életet. Aki a dolgoknak csak egyik oldalát látja, az soha sem lát tisztán. Már pedig még Jézus megmondotta, hogy aki vak vezér után indul, az a verembe esik. Egy szűkebb körű egyesület soha sem tudja az egészet áttekinteni. Ha mégis az egész nevében lépik fel, s az egész nevében akar parancsokat osztogatni, úgy teszen, mint az a százados, aki a hadvezér tudta nélkül és parancsa ellenére, az ellenség karjaiba vezeti katonáit.

A harmadik veszélye az egyházi egyesületeknek abban rejlik, ha az önzés hibája vesz erőt rajtuk s öncélu alakulatokká válva, egymás útjait keresztezik. Egy káros versengés indul meg az által közöttük, ami nem a köz javára annyira szükséges erőmennyiséget gyarapítja, hanem ellenkezőleg sorvasztólag hat az egyetemes érdekekre. Ilyen esetekben akárhányszor az egyéni hiúság nyomul előtérbe s rányomja bélyegét az egyesületekre is. Az önzés és egyéni hiúság által megmérgezett egyesület éppen ellenkező irányban halad, mint a merre az egyház célkitűzései mutatnak. Ezek már olyanokká lesznek, mint az élősdiek, amelyek lassankint megfojtják a növényt, amelyre rátelepednek. Bármilyen érzékeny veszteség és fájdalom árán is ezeket az élősdiéket pusztítani kell. Mint az orvos nem sajnálja kését mélyebben belevágni a sebbe, hogy nyomában gyógyulás következzen: úgy az egyháznak önmaga iránti kötelessége, hogy a rosszindulatu kelevényeket testéről minden áron eltávolítsa. Az üres jelszavak, a hangos dobverés, a szép cégér még nem jelent építő munkát. A tettek beszélnek. Az árusítás akármilyen szép színt öltön, mégis bűn. A bűn pedig gyalázatjára és romlására van a népeknek és nemzedékeknek.

Még egy veszélyről kell megemlékeznünk az egyházi élet emez új útjaival kapcsolatban. Ez abban áll, ha tulságosan elsza-

porodnak. Ennek az a következménye, hogy az erők szétforgácsolódnak. A munka látszik, de nincs eredmény. Apró, kis jószándéku törekvésekben merül ki az élet. De nincsen egységes erő ott, ahol éppen erre volna szükség. A mai élet pedig éppen az összetett erőket, az egyesített törekvéseket igényli. Hatalmas szellemi áramlatok, mint zugó árvizek, rohanva jönnek felénk minden oldalról. Az ilyen áradatok elébe hiában dobunk egyes fákat, vagy apró kavicsokat. Elsodorják, úgy mint a szél a könnyű pelyhet. Cementtel szilárdan egybeállított védőgátak kellene ide, amelyeket nem tud kikezdeni a bömbölve rohanó áradat. Egységben van az erő. Az erők szétforgácsolása kaput tár az ellenség előtt, amelyen a legerősebb várba is könnyen besétálhat.

Jól tudjuk, hogy az egyházi egyesületek mindenikének vannak alapszabályai s ezekben célkitűzések, amelyek jelzik az utat, melyen haladniok kell. Azonban azt is jól tudjuk és tapasztaljuk, hogy mégis vannak határsértések s ebből származó perlekedések, amelyek mindig hátrányára vannak a köznek. Jobb, hogy ne legyen semmiféle egyesület, mint hogy a köz kárára és hátrányára dolgozzék. Az új idők új útakat követelnek az egyház nagy céljai és örök eszményei megvalósítására, de legyenek azok az utak becsületesek, igazak, az egyház hűségese szeretetével s az evangélium szellemével kikövezve. Ellenkezőleg ingoványba visznek, ahol lépten-nyomon az elsüllyedés veszedelme fenyeget.

Vári Albert.

Az unitarizmus az erkölcs szolgálatában.¹

A sighişorai unitárius templom felszentelése nemcsak sighişorai unitárius hittestvéreinknek, hanem az egyetemes unitárius egyház minden tagjának, sőt merem állítani, hogy felekezeti különbség nélkül minden felvilágosult hívő léleknek örömnépe.

Csakhogya amig a sighişorai unitárius hívek a mai ünnepen áldozat-készségük és fáradozásaik sikerének örömét ünneplik, mi, akik az ő áldozatos seregükön kívül állunk, az ő templom avatásukban a hit erejének diadalát ünnepeljük.

Napjainkban templomavatási ünnepeken csaknem stereotíppé vált az a mondás, hogy „ma, amikor a vörös hatalom keleten és ujabban nyugaton is tömegesen égeti fel és rombolja le a templomokat, jól esik egy ujonnan épült templomot is látni.“

Bármilyen fájdalmas brutalitás legyen hívő lelkek hitével megszentelt templomoknak a lerombolása, az én lelkemnek mégis sokkal fájdalmasabb látvány, ha egy keresztény templom küszöbét felveri a gyom és ha egy templomot nem az istentagadók durvasága, hanem a hívek közönye dönt romokba.

Mert mélyen tisztelt hallgatóság, én abban is a hit erejének diadalát látom, ha azok a hatalmasok, akik Isten nélkül csinálták számadásaikat és ennél fogva alattvalóik hitétől féltik hatalmukat, gyilkoló fegyvereik által megfélemlített alattvalóikat csak úgy tudják távol tartani a templomtól, ha azt lerombolják.

Amikor azon örvendezünk, hogy a ma felszentelt templomban a keresztény hit és keresztény erkölcs egy újabb várral gazdagodott, röviden tekintsük át, hogy mivel ajándékozta meg Jézus tanítása az emberiséget és a jézusi szellem megértése által megnyiben szolgálja az unitarizmus az egyetemes emberi kulturát.

A világtörténelem és az összehasonlító társadalomölcselet megállapításai szerint az emberiség nem élhet hit és erkölcsi

¹ Elmondva a sighişorai unitárius templom felszentelése alkalmából rendezett vallásos ünnepélyen.